नेपाली - ५८६

पञ्चमपत्र

पाठ्यांशशीर्षक : साहित्य सिद्धान्त र नेपाली समालोचना — पाठ्यांश सङ्केत

स्तर : शास्त्री — पूर्णांक : १००

वर्ष :तृतीय — वार्षक पाठ्याभार : १६० घण्टा

पत्र-पञ्चम् — साप्ताहिक पाठ्यभार : ६ घण्टा

१. पाठ्यांश परिचय

यो पाठ्यांश चार वर्षेशास्त्रीतहमा ख वर्ग अन्तर्गत नेपालीमूलविषयलिई अध्ययन गर्न चाहने विद्यार्थीहरुकालागिनिर्माण गरिएको हो । यो पाठ्यांशपौरस्त्य साहित्य सिद्धान्त, पाश्चात्य साहित्य सिद्धान्त र नेपाली समालोचनागरी तीनभिन्नविषय क्षेत्रसँग सम्वन्धितरहेको छ । यस पाठ्यांशमापौरस्त्य साहित्यसिद्धान्त अन्तर्गत पौरस्त्य साहित्य सिद्धान्तका प्रमुखमान्यताका साथैअलङ्कार, रस, ध्वनि, रीति, वक्रोक्ति र औचित्य सम्प्रदायको चिनारी दिइएको छ भने पाश्चात्य साहित्य सिद्धान्तअन्तर्गतप्रमुख समालोचना प्रणाली र वादहरुको परिचयदिइएको छ । यसै गरी नेपाली समालोचनाअन्तर्गत विकासक्रम र प्रमुख समालोचकका समालोचनात्मकप्रवृत्तिसमावेश गरिएका छन् ।

२. पाठ्यांशको सामान्य उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनपछि विद्यार्थीहरु पौरस्त्य साहित्य सिद्धान्त र पाश्चात्य साहित्य सिद्धान्तका प्रमुखमान्यताका साथै विविध सम्प्रदायवा समालोचना प्रणाली र वादको परिचयप्राप्तगर्नाका साथै नेपाली समालोचनाको विकासक्रम र प्रमुख समालोचकका समालोचनात्मकप्रवृत्तिको जानकारी प्राप्त गरी सोहीआधारमा साहित्यिक कृतिको विवेचनात्मक सीप विकास गर्न समर्थ हुनेछन् ।

३. पाठ्यांशका विशिष्ट उद्देश्य र पाठ्य विषयको संयोजन

(विशिष्ट उद्देश्य सूत्रशैलीमा र पाठ्यविषयविस्तारमा)

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय	अंक	पाठघण्टा
-पूर्वीय साहित्य सिद्धान्तका प्रमुखमान्यताजानकारी गराउने ।	एकाइ १. पूर्वीय साहित्य सिद्धान्तका प्रमुखमान्यता -काव्य लक्षण -काव्यकाभेद उपभेदको वर्गीकरण -काव्यहेतु र प्रयोजन -शव्दशक्ति : अभिधा, लक्षणा र व्यञ्जना -विविधकाव्य सम्प्रदायको उद्भव र	१०	१६

	विकासएवम् समायोजन		
-अलङ्कार सम्प्रदायकाप्रमुखमान्यताको जानकारी दिई प्रमुखशब्दालङ्कार र अर्थालङ्कारको सोदाहरण विवेचना गर्ने सिपविकास गराउने ।	प्रकरण २. अलङ्कार सम्प्रदाय -अलङ्कार सम्प्रदायकाप्रमुखमान्यता -प्रमुखशब्दालङ्कार (अनुप्रास, लाटानुप्रास, यमक, श्लेष, वक्रोक्ति, पुनरुक्तिआदि) को सोदाहरण विवेचना। -प्रमुखअर्थालङ्कार (उपमा, रूपक, उत्प्रेक्षाविरोधाभास, अतिशयोक्तिआदि) को सोदाहरण विवेचना।	१०	१६
- रस सम्प्रदायकाप्रमुखमान्यताको जानकारी दिई प्रमुखशब्दालङ्कार र अर्थालङ्कारको सोदाहरण विवेचना गर्ने सिपविकास गराउने ।	प्रकरण ३. रस सिद्धान्त -रस सामग्री : विभाव, अनुभाव, व्यभिचारी भाव र स्थायीभाव - रससूत्रकाविविधव्याख्या र साधारणीकरण -प्रमुख रसको सोदाहरण विवेचना - रसका विविधअवस्था र रसपरिपाक - रसको अङ्ग अङ्गी सम्बन्ध	१०	१६
	प्रकरण ३. ध्वनि सिद्धान्त -ध्वनि सम्प्रदायकाआधारभूतमान्यता - वस्तु, अलङ्कार र रसध्वनिको सोदाहरण विवेचना -ध्वनि र गुणीभूत व्यङ्ग्यको परिचय	१०	१६
	प्रकरण ४. रीति,वक्रोक्तिर औचित्य सम्प्रदाय - रीतिसम्प्रदायकाआधारभूतमान्यता -रीति र गुणको सम्बन्ध	१०	१६

CamScanner

	-वक्रोक्ति सम्प्रदायकाप्रमुखमान्यता -औचित्य सम्प्रदायकाप्रमुखमान्यता		
	प्रकरण ५. पाश्चात्य समालोचनाकाप्रमुख प्रणाली -नीतिपरक समालोचना - समाजपरक समालोचना -मनोविश्लेषणात्मक समालोचना - सांस्कृतिक समालोचना	१५	२५
	प्रकरण ६. पाश्चात्य समालोचनाकाप्रमुखवाद - परिष्कारवाद र स्वच्छन्दतावाद -यथार्थवाद रप्रकृतवाद -अस्तित्ववाद र विसङ्गतिवाद - नारीवाद -उत्तरआधुनिकतावाद	१५	२५
	प्रकरण ७. नेपाली समालोचना - नेपाली समालोचनाको प्रारम्भ र विकासक्रम -निम्नलिखित समालोचकका समालोचनाप्रवृतिको विवेचना : सूर्यविक्रम ज्ञवाली, रामकृष्ण शर्मा, बाबुरामआचार्य, यदुनाथखनाल, ईश्वर बराल, सोमनाथशर्मा, तारानाथशर्मा, इन्द्रबहादुर राई, केशवप्रकादउपाध्याय, वासुदेव त्रिपाठी, गोविन्द भट्ट, मोहनराजशर्मा, दयारामश्रेष्ठ, कृष्ण गौतम ।	२०	३०

CamScanner

सन्दर्भ सामग्री

सोमनाथसिग्द्याल, *साहित्यप्रदीप*।

हेमाङ्गराजअधिकारी, *पूर्वीय समालोचना*।

केशवप्रसाद उपाध्याय, *पूर्वीय साहित्य सिद्धान्त*।

वासुदेव त्रिपाठी, *पाश्चात्य समालोचनाको सैद्धान्तिक परम्परा,*भाग २।

घनश्याम कँडेल, *नेपाली समालोचना*।

राजेन्द्र सुवेदी, *नेपाली समालोचना : परम्परा र प्रवृत्ति*

व्रतराजआचार्य, *नेपाली समालोचनाको प्रारम्भिक चरण*।

अभि सुवेदी, *पाश्चात्यकाव्य सिद्धान्त,*

कुमारबहादु जोशी, *पाश्चात्य साहित्यकाप्रमुखवाद*

भरतराजपन्त, *नेपालीअलङ्कार परिचय*

मोहनराजशर्मा, *समकालीन समालोचना : सिद्धान्त र प्रयोग*

मोहनहिमांशु थापा, *साहित्य परिचय*

कृष्ण गौतम, *उत्तर आधुनिक जिज्ञाषा*

भागवत ढकाल, पौरस्त्य समीक्षा सिद्धान्त

CamScanner

मूल्याङ्कन विधि

प्रकरण	प्रश्नको ढाँचा	प्रश्न सङ्ख्या	उत्तर दिनुपर्ने	अङ्क
१-७	विवेचनात्मक	३	२	१०x२=२०
	सङ्क्षिप्तविवेचनात्मक	९	६	६x६=३६
	प्रयोगपरक	३	२	८x२=१६
	वस्तुपरक	८	८	८
	जम्मा	२३	१८	८०

नमुनाप्रश्न

(१)विवेचनात्मकप्रश्न : १०x२=२०

(क) रसनिष्पत्तिका सम्बन्धमाप्रमुखआचार्यहरूको मतमतान्तर उल्लेख गरी उपयुक्तनिष्कर्ष प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

(ख) परिष्कारवादर स्वच्छन्दतावादका समानता र भिन्नताउल्लेख गर्नुहोस् ।

(ग) नेपाली समालोचनाको चरण विभाजन गरी आधुनिककालका समालोचनात्मकप्रवृत्तिहरू औंल्याउनुहोस् ।

(२) सङ्क्षिप्तविवेचनात्मकउत्तर दिनुहोस् : ६x६=३६

(क) शब्दशक्तिभनेको के हो ? सोदाहरण चिनाउनुहोस् ।

(ख) रीति सम्प्रदायकाआधारभूतमान्यता के के हुन् ?

(ग) ध्वनिकाप्रमुखभेद (वस्तु, रस र अलङ्कार) को परिचयदिनुहोस् ।

(घ) काव्यप्रयोजनभनेको के हो ?

(ङ) नीतिपरक समालोचनाभन्नाले के बुझिन्छ ?

(च) नारीवादकाविशेषता के के हुन् ?

(छ) समालोचक रामकृष्ण शर्माका प्रवृत्तिउल्लेख गर्नुहोस् ।

(ज) यथार्थवाद र प्रकृतवादका साम्य र वैषम्य लेख्नुहोस् ।

(झ) औचित्य सम्प्रदायको परिचयदिनुहोस् ।

३. कुनै दुईको उत्तर दिनुहोस् : ८x२=१६

(क) दिइएको कविताांशमाशब्द र अर्थालङ्कारको के कस्तो प्रयोगभएको छ ?

पृथ्वीको दिव्य सौन्दर्य नअटाएर पट्ट भै

फुटी बाहिर निस्क्यो कि पुष्पका रूपमा सबै ।

(ख) शृङ्गार र करुण रसको परिचय सोदाहरण गराउनुहोस् ।

CamScanner

(ग) सङ्क्षिप्त टिप्पणी लेख्नुहोस् :

(i) कृष्ण गौतम, (ii) वासुदेव त्रिपाठी

४. सङ्क्षिप्तउत्तर दिनुहोस् : ८x१=८

(क) मनोविश्लेषणात्मक समालोचनाको मुख्य क्षेत्र के हो ?

(ख) नेपालीअलङ्कार परिचय कृतिका लेखक को हुन् ?

(ग) सोमनाथसिग्द्यालकुनप्रवृत्तिका समालोचकहुन् ?

(घ) पाश्चात्य समालोचनाकाप्रमुखवाद कृतिकसको हो ?

(ङ) सांस्कृतिक समालोचनाभनेको के हो ?

(च) अनुभावभनेको के हो ?

(छ) रसध्वनिभन्नाले के बुझिन्छ ?

(ज) रीति र गुणको के सम्बन्ध छ ?

(ख)

CamScanner